

DEÁK-SÁROSI LÁSZLÓ Szindbád „kora”, ahogyan még nem láttuk

A mozi első évtizedeiben a filmeket minden jel szerint egyszeri megtekintésre szánták. A sikerre törekvő rendezők bizonyára számoltak az alkotásukat újra és újra megtekintő nézőkkel, azonban arra kevesen gondolhattak, hogy az egyes műveket csak úgy lehet megérteni, egyáltalán felfogni, ha gyakran lelassítják, megállítják, elemzik azokat. Kísérletező és sűrű szövetű filmek mindig is léteztek, de azok többnyire rövid időtartamúak voltak, és egy-egy szűk célcsoportnak szóltak. Az 1970-es és 1980-as évekre viszont már egész estés alkotások is készültek az észlelést is próbára tévő töménységgel.

Ennek a filmtípusnak nemzetközi viszonylatban is egyik korai képviselője Huszárik Zoltán *Szindbádja* (1971). A filmet a szakma és a közönség egyaránt jól fogadta. Ennek ellenére számos homályos folt maradt a jelentésrétegeinek feltárásában. Magam sem állítom, hogy a *Szindbád* összes lehetséges rétegét felfejtem, azonban egy szoros szövegelemzéssel árnyalni szeretném a róla alkotott összképet, és eloszlatni néhány félreértést.

Az egyik ilyen félreértés, hogy a cselekmény meghatározhatatlan időben játszódik. Ezek a meglátások pusztán közvetett stílusjegyekre alapoznak, kevésbé tényekre és célzott utalásokra. A filmben előforduló építészeti stílusok, díszletek, kosztümök, zenék, viselkedési minták alapján még hihető is, hogy a cselekmény ideje a kora XIX. századtól a XX. század elejéig tartó évtizedeké, Krúdyé vagy az azt közvetlenül megelőző időszaké.

A film azonban ennél sokkal konkrétabban jelöli ki az események idejét. Az elején, a főcím után közvetlenül egy pár soros levél látható a vásznon, amit 1874. április 16-án kelteztek. Bizonyos Turtsányi Gizella írta, feltehetően Szindbádnak: „A barátság

arany láncza / Kösse össze szívünket, / csak a halál bús homálya / Válasszon el bennünket.” A dátum olyan hangsúlyos helyen jelenik meg, hogy nem tekinthető mellékesnek. A film ugyan rájátszik arra, hogy egyes képeket csak egy pillanatig mutasson pusztán hangulat- vagy benyomáskeltés céljával, azonban ez a dátum nem csak egy villanás.

Később, amikor Szindbád először találkozik Majmunkával, az egyetlen stabil, visszatérő szerelmevel – szintén hangsúlyos, kiemelt rész –, akkor megmutat a kamera egy újévi üdvözlőlapot: „Sok szerencsét az új esztendőre; Boldog új évet kíván 1873-ra, S.

K.” A film cselekményének ideje így kissé korábbra került, de nem sokkal, alig több mint egy évvel.

A végpontra már nincs ilyen egyértelmű utalás, mert későbbi időpontot már csak visszaemlékezésből kap a néző. Ugyancsak Majmunka, a stabil nő és kapcsolat

igazít el. Naplójából olvassa fel, hogy Szindbád 1900. június 21-én, a szép ügyvédnővel kocsikázott két órát. Ha ez visszaemlékezés, akkor ez után vagyunk, a körülmények alapján évekkal. Nem évtizedekkel, hanem csak évekkal, mert az 1874-es és az 1873-as év is Szindbádhoz és Majmunkához köthető. A cselekmény ideje tehát az 1873-as dátumot követő háromnegyven évtized. Az az időszak, amelyet egy férfi felnőttként és aktív emberként eltölthet. Ebben benne van az is, amikor Szindbád még nagyon ígéretes fiatalemberként gyűjtötte a női trófeákat, és tartalmazza azt az idősavot is, amikor már senkinek nem jelent perspektívát a kapcsolatuk, legfeljebb Majmunkának, aki vele együtt megöregedett.

Van ennek az idősavnak más lehetséges jelentése is. Krúdy Gyula, akinek az írásai alapján készült a film, 1878 és 1933 között élt. Nincs a filmben pontos egyezés ezekkel az évszámokkal, de az megfigyelhető, hogy a Krúdyt közvetlenül megelőző időszakot és generációt jelölik meg. Az író szüleinek a korszakát. Ennél fontosabb viszont az, hogy ez a sáv a kiegyezés utáni időre esik, a monarchiára, a boldog békeidőkre. Háborúról nem esik szó, tehát 1914 előtt vagyunk. A kezdőpont tehát nem pontosan 1867, vagyis nem a kiegyezés pillanata, hanem annak idő-

Lenke (Ruttkai Éva) és Szindbád (Latinovits Zoltán)

szaka, amikor már valamennyire kialakultak azok a viszonyok, amelyek egy Szindbádhoz hasonló értelmiségi kóborlásait lehetővé tették, sőt gerjesztették. 1873 lehet egyébként Pest, Buda és Óbuda egyesítésének éve is, amikor a főváros addig soha nem látott gyarapodásnak indult. Jelképes az 1900-as év is, hiszen ez a korszakalkotó találmányok és jelentős irodalmi művek megjelenésének éve.

A XIX. század utolsó három és a XX. század első másfél évtizede az ipari átalakulás, a polgárosodás, a világiasodás időszaka. Ekkor érezhette az ember, hogy felszabadult a régi kötöttségek alól. A filozófia, a művészet és részben az anyagi lehetőségek látszólag ajándékba adták a szabadságot az embernek. A Szindbádhoz hasonló értelmiségi úgy érezhette, hogy kiteljesítheti az életét. Neki mindent szabad, ezt gondolhatta, ezt érezhette. A szabadságot azonban lényegében az élvezetekkel tudta azonosítani, és mivel nem ismert határt – épp ez a buktatója is a szabadságnak –, le is építette azt, és végül belehalt az életformájába, méghozzá magányosan.

Az élvezetet Szindbád számára elsősorban a nők jelentették. Mindig kereste a szebbet, jobbat, tökéletesebbet, mást, többet és még többet, aztán mivel senkinél nem tudott lehorgonyozni, halálában is egyedül maradt, sőt a lelke a halál után is bolyong, ahogy azt több utalás sejteti – például az utolsó előtti kockákon a száguldó piros hintó. Az élet, a halál és a szerelmi energia fantomhintóján. A másik fő élvezeti forrás az étkezés. A film nem viszi végig az étkezés élvezetének hajszolását a teljes cselekményen keresztül, de két hangsúlyos fejezetben kibontja. Szindbád Majmunkánál ingyenként viselkedik, mert nála meg is kapta annak lehetőségét korábban is. A Vendelinnel (Szénási Ernő) kapcsolatos részben pedig az élvezet túlzásai is terítékre kerülnek, és összefüggésbe rendeződnek mértéktelen megélésével, sőt annak ellentmondásosságával. Vendelin feleségének, Pasziánsznak a halála motivikusan összefügg az ingyencsésék zabálásával. Pasziánszt (jelentése: 'szenvédély') Szindbád csábította el Vendelintől, de az ígéretei nem voltak elegetek, és a nő öngyilkos lett. A titok: Pasziánsz gyereket szeretett volna, amit Szindbád feltehetőleg nem akart. A jeges vízbe fulladt Pasziánsz vörös kendője közel ugyanolyan rajzolatú, mint a piros paprikával megszórt velőskenyér.

Valahogy úgy fest, hogy Szindbád, ennek az 1873-as évet követő évtizedeknek a bolyongó embertípusa nem lelte meg a maga boldogságát, és nem tudta meg-

adni azt egyik nőnek sem. Nem tudott élni a szabadsággal sem, mert a túl nagyra felfújt lufi kipukkant.

Maga Szindbád is megfogalmazza, hogy a kor nem megfelelő, amelyben élt és él: „Megörültem. Az ördög elvitte az eszemet. Úgy utálok magamat, hogy a fejeimet szeretném összetörni a falon. Elmentem az édesanyámhoz. Jól van. Úgy él, mint számtalan évvel ezelőtt. Maga művelteti a kis földjét, kis szőlejét. Nem szorul senkire. Más ember, mint én vagyok. Más fajtól voltak ők, mint amit ideadtak nekünk. Azok tudtak élni. Még akkor lehetett is élni. És jól tudtak élni. De ezek itt nem tudnak. Nem is tudják, mi a szép és mi a jó élet. Nem tudják, mi a jó falat, a jóízű pihenés. Nem szerettem ezt a világot. Azt mondják, átmeneti idők, csakhogy én nem kívántam átmeneti időt. Arra sem emlékszem, hogy ezt az életet valaha kiköveteltem volna. Protekciót biztosan nem vettem igénybe. Már arra sem vagyok kíváncsi, hogy minek örülhet az ember, ha magyar.”

Azért idéztem teljes terjedelmében ezt a monológot, mert nagyon pontosan megfogalmazza annak a kornak az értékviszágát, amelyik lényegében a kiegyezés utáni években kezdődött. A kevesebb talán jobb volt, még a szabadságból is, de jobban tudtak élni, boldogabbak voltak. Szindbád utal egy másfajta kultúrára is, mint a saját koráé, ami nem az édesanyja és társai világa.

Nyilván, ennek az értékítéletnek kettős arca van. A szabadságnak, az iparosodásnak, a világiasodásnak is megvannak a maga előnyei. Csak az gond, hogy mindezek felszabadítják az embert, és utána magányosan hagyják. A haláláig és még azon túl is.

A monológot és az egész film tanulságát lehet ironikus gesztusként is értelmezni, ahogyan meg is teszi néhány esztéta és filmtörténész. Az ironikus értelmezés sok kérdésre választ ad. Megoldja, de nem feloldja azokat. A szabadság és minden egyéb, ami vele jár, ahogyan Szindbád is értelmezi, csak valamilyen átmenetként fogható fel, aminek révén majd meg lehet érkezni egy jobb állapotba. Csakhogy 1873 óta sem érkezünk meg abba a bizonyos jobb állapotba, de 1971, a film bemutatása óta sem. A XIX. század utolsó évtizedei óta élünk átmeneti korban. Nem az a cél, aminek van (akár jó, akár rossz), hanem ami lesz, vagy remélhetőleg lesz.

A Szindbád cselekményének ideje ezért nemcsak egy évszámokkal behatárolt időszak, és nem csupán egy késő barokkos-rokokós-romantikus időtlen kor, hanem a szabadság átmeneti kora is. Ha így nézzük, a cselekmény sokkal több rokonságot mutat az elké-

szültének és bemutatásának idejével, mint első megközelítés alapján feltételezhető. Sőt, a jelen idővel is rokon, legalább annyira, mint az 1970-es évek elejével. A lényeg nem is igazán változott. Átmeneti idők jártak negyven és száznegyven évvel ezelőtt is.

Epizódról epizódra

Az alábbiakban nagyító alá veszem a film szövetének legfontosabb elemeit, illetve azokat, amelyek mostanáig elsikkadtak. Vannak olyan felvillanó képek, amelyek egészen biztosan nem a teljes mű mindent nyitó kulcsai, az alkotók talán nem is annak szánták őket, de azért közülük jó néhány még árnyalhatja azt, amit eddig gondoltunk e remek moziról. A film mintegy 850 filmképből áll. Nincs benne ugyan ennyi vágás, de a filmképek váltakozása ennél kevesebb állóképpel nem írható le. Vannak gyors átkapcsolások, visszatérések, ismétlések, azonban legalább ennyiszor a 91 perc alatt. A hangok révén érkező információkat nem is számoltam.

A film gyakran él szabad asszociációkkal, és ugrál az idősíkok között, azonban nem állítható, hogy nincs megragadható tagolása, szerkezete. A cselekményt leginkább körkörösnek tartják, ami haláltól halálig asszociációs sorozatban követi Szindbád időtlen élvezet-utazásait. Ez részben igaz, azonban a halál nem csupán keretezi, hanem át is szövi szinte a teljes cselekményt, az időbeliség pedig mindig fontos, csak Szindbád és a film alkotói ellen próbálnak neki állni. Csakhogy ez lehetetlen. A rövidebb-hosszabb epizódok kirajzolják az időt, a kis történet-kezdeményeket és epizódokat, amelyek összeállnak egy nagy egészé.

A film tartalmi felosztását az alábbi 28 egység segítségével szándékozom szemléltetni. Jelöltem a jelenetek és epizódok hosszát percben, illetve a képek (vágások és belső vágások) megközelítőleges számát.

1. Emlékképek és előrevetítések (49 kép) * (00:00–01:30)
2. A beteg vagy halott Szindbádot elvitetik a szertők (26 kép) * (01:30–04:55)
3. Főcím (17 kép) * (04:55–06:06)
4. Emlékképek, mint a legelején, és mottó (28 kép) * (06:06–06:42)
5. Két lány (Szamosi Judit, Móger Ildikó) tánca az erdőben és a francia hármas (36 kép) * (06:42–10:09)
6. Setétke (Andai Györgyi), Fruzsina (Nagy Anna), sárga kalapos lány – a fiatal Lenke (Leelőssy Éva) és Lenke (Ruttkai Éva) (97 kép) * (10:09–18:56)
7. Majmunkával (Dayka Margit) először és Imolával vagy Fannyival, Fánival vagy Fánissal, az öreg nővel (31 kép) * (18:56–24:31)
8. A meghalni vágyó lila kalapos hölgygel (Gábor Júlia) (22 kép) * (24:31–29:39)
9. Szindbád a borbélynál és a temetőben (10 kép) * (29:39–29:57)
10. Szindbád újra Majmunkánál; a szép ügyvédnőt, Fannyt idézik fel (Tanay Bella) (17 kép) * (29:57–33:38)
11. Szindbád tovább Majmunkánál, és Florentinát (Szegedi Erika) idézik fel (58 kép) * (33:38–38:27)
12. Télén, egy kisváros főterén (9 kép) * (38:27–40:15)
13. A Kék Hordóban, és a virágáros lány halála (Muszte Anna) (38 kép) * (40:15–43:27)
14. Szindbád ismét Majmunkánál (21 kép) (43:27–47:34)
15. Szindbád a fogadóban több nővel (36 kép) * (47:34–50:27)
16. Valentin (Horváth Sándor) és Marika (Czakó Anna) – bűnátvállalás és ördögűzés (18 kép) * (50:27–52:45)
17. Szindbád halála a fogadó szobájában (12 kép) * (52:45–53:05)
18. Téli képek és a túlvilági Fruzsina (Pap Éva) (50 kép) * (53:05–55:58)
19. A vörösruhás Fanny meggyet eszik, majd Szindbáddal beszélget (6 kép) * (55:58–56:46)
20. Szindbád lánya, Mária (Bánsági Ildikó) és a medalion (23 kép) * (56:46–58:34)
21. Paula (Medgyesi Mária), megjátszott öngyilkosság, egy meztelen nő hempereg a hóban (24 kép) * (58:34–1:01:56)
22. Lakoma és Pasziánsz (Szilágyi Maya) halála (87 kép) * (1:01:56–1:12:00)
23. Szindbád ismét Majmunkánál (9 kép) * (1:12:00–1:13:45)
24. Szindbád a bordélyházban (26 kép) * (1:13:45–1:16:25)
25. Szindbád egy kolostorban régi halotti anyakönyvi kivonatokkal (15 kép) * (1:16:25–1:18:16)
26. Szindbád a búcsúban (67 kép) * (1:18:16–1:23:36)

27. Szindbád és Fruzsina (Nagy Anna) korcsolyázása (43 kép) * (1:23:36–1:26:41)
 28. Szindbád halála az orgonánál (61 kép) * (1:26:41–1:31:00)

1. Emlékképek és előrevetítések (49 kép) * (00:00–01:30)

Virág, olajcseppek a levesben, szárított virág, vércseppek vízben, zöld ág a havon, virág, virág a hajban, parázs, virág, szárított virág könyvben, régi fotó egy nőről, pókháló, fakéregbe vésett monogram („Sz. I.”), vízcseppek zsindeletető, virág csipkével, régi női fotó csipkével, régi lányfotó napraforgóval, vörös ruhadarab a havon, virág a pulóverben, erdős táj, régi női fotó fátyol mögött, előtte rovarral, napóra, vízcseppek zsindeletető.

Francia „hármás”: francia négyes hármásban

Azért írtam le részletesen az első egység észlelhető képeit, hogy érzékeltessem mindazt, ahogyan egy ilyen sűrű szövetű film működik. A képek nem tudnak kitörni az idő burkából. Egy-egy másodpercig vagy annak töredékéig élnek, aztán eltűnnek, hogy átadják magukat a következőknek. A film nem tud szabadulni az időtől, még akkor sem, ha ízekre, képekre szedjük azt. A film a képekkel előreutal. A virág a szépség, a szárított virág a halott szépség, és Szindbád szerelmeinek szépsége a bomlás virágainak szépsége. Ennek a filmnek a munkacíme a *Szindbád szerelmei* volt. Az összes felvillanó képet részletesen lehetne értelmezni, és helye volna az egészben. Itt csak azt említeném meg, hogy a nagyközeliben kiemelt zircseppek össze is kötik ezt az első hangulatépítő vázlatot a vendéglős epizóddal, a vörös folyadékcseppek pedig ugyanazt a vérrel és a halállal.

2. A beteg vagy halott Szindbádot elküldik a szeretők (26 kép) * (01:30–04:55)

Szindbád nagyon beteg vagy halott. Itt még nem tudni, csak a későbbi visszautalások alapján lesz nyilvánvaló a halál. A fehér ló vontatta szekérben tehetetlenül fekvő férfi nem kell egyik szeretőjének sem. A kocsit húzó lovat a nők elindítják, küldik, vigye Szindbád a másik nőhöz. A halál közeli elmagányosodás az, amitől a legtöbb ember retteg. Szindbád ezt kapja életének végén.

3. Főcím (17 kép) * (04:55–06:06)

A film alkotóinak neve látható díszes betűkkel, a háttérben az izzó parázs. A parázs az izzó szenvedély, a háttérben pedig nyugtató cselesztamuzsika hallatszik. Zenedoboz hangjához hasonló, egyszerű és fülbemászó. Az ellentétek szintézise.

4. Emlékképek, mint a legelején és mottó (28 kép) * (06:06–06:42)

Itt olvasható a már idézett mottószerű verses levél az 1874-es dátummal. Fontos jelkép a jég alatt csordogáló patakvíz és egy sírkövön lévő megfeszített-rozsdás-havas Krisztus párhuzamba állítása a kezeit szétárázó szőke lánnyal (Szamosi Judit), aki ezt követően táncolni fog Szindbádnak és Szindbáddal. A nő tehát áldozat.

5. Két lány tánca az erdőben és a francia hármás (36 kép) * (06:42–10:09)

Két lány táncol a természetben, a fák között: Szamosi Judit és Móger Ildikó. Mindez a tökéletes harmónia megidézése a dallamos zene révén is. A jelenet végén Szindbád társul hozzájuk, és francia négyest járnak, de hármásban. Mindez kifinomult érzékeltetése ez a férfi-női aszimmetriának, a többszörös háromszögeknek ebben a történetben.

6. Setétke (Andai Györgyi), Fruzsina (Nagy Anna), sárgakalapos lány – a fiatal Lenke (Leelőssy Éva) és Lenke (Ruttkai Éva) – (97 kép) * (10:09–18:56)

Ez az epizód önálló kisfilmként is megállná a helyét. Lenke és Szindbád kapcsolatát meséli el az idősikokat egymás után vágva. Setétke Szindbádnak azon „áldozata”, aki miatt nem tud aludni. A nyugtalanság, a bűntudat miatt. Lenke már nem annyira áldozat. Mint Szindbád valamennyi hölgye, ő is önértékelési gondokkal küszködik, és a vonzalom, az ígéretesség ellenére ők azért választják Szindbádot, mert vele tudják megélni elesettségüket, reménytelenségüket és a múlt nosztalgijába vagy a halálvágyba menekülő érzéseiket. Szindbádban a fényképészület kirakatában látott fotók elevenítik fel az emlékeket. Lenkének több egyéb fogódzója is van, például egy gyűrű ékköve. Lenke ugyan férjhez ment egy orvoshoz, de még Szindbádról ábrándozik, és fiatal korukban az ők találkozáik is a temetőhöz kötődtek.

7. Majmunkával (Dayka Margit) először és Imolával vagy Fannyival, Fánival vagy Fánissal, az öreg nővel (31 kép) * (18:56–24:31)

Majmunka az anyafigura, aki nem szép, nem fiatal, de Szindbád hozzá mindig visszatérhet. Majmunka igazi gondoskodó figura, aki ápolja Szindbádot testileg is, lelkiileg is. Elviseli, sőt segíti a nőekkel való kapcsolatait, bár ellenérzéseit nem rejtí véka alá.

8. A meghalni vágyó lilakalapos hölgygel (Gábor Júlia) (22 kép) * (24:31–29:39)

A lilakalapos hölgy romantikus felbuzdulásában együtt szeretne meghalni Szindbáddal, de közben bevillan egy kép egy ablakban álló, kihívóan néző, meztelen nőről. Szindbád felfelé tekint, és a lila kalapos nő is arra néz. Sajnos hajnalodik, ezért a közös öngyilkosságot el kell halasztaniuk, és a lilakalapos nő hintóba száll. Ez az egyetlen igazán komikus és ironikus nő, illetve jelenet a filmben.

Szerelem a temetőben

9. Szindbád a borbélynál és a temetőben (10 kép) * (29:39–29:57)

A borbély Szindbádot borotválva kifejti, hogy csak a nő fontos az életben. Szindbádnak a bevillanó képek tanúsága szerint eszébe jut Florentin (Szegedi Erika), aki a temető félhomályában szabaddá teszi a melleit. Amikor azonban Szindbád nekiesik és erőszakoskodni kezd vele, a nő elszalad.

10. Szindbád újra Majmunkánál; a szép ügyvédnét, Fannyt idézik fel (Tanay Bella) (17 kép) * (29:57–33:38)

Ebben az epizódban egészül ki Majmunka jellemrajza. Itt olvassa fel a naplóját, amelyben Szindbád összes női kalandját feljegyezte. A szép ügyvédnővel történeteket is. Itt utal a napló 1900. július 21-ére.

11. Szindbád tovább Majmunkánál, és Florentinát (Szegedi Erika) idézik fel (58 kép) * (33:38–38:27)

Lenke mellett Florentina az, akivel hosszabban ki van fejtve és dolgozva Szindbád kapcsolata. Ez a nő is erősen kapcsolható a halálhoz, az elmúláshoz. A temetőben szoktak találkozgatni. Florentina tiltakozik az elcsábítása ellen, de nagyon szenvedélyes, és amit állít, azzal szemben nagyon is oda akarja adni

magát. Florentina több képen is meztelenül fekszik a temető fűszálai között. Azon mereng Szindbádnak, hogy meg fog halni, ha a férfi elhagyja őt. Florentina meg is halt, mint az kiderül egy későbbi utalásból, de nem tudni, miként. Az epizód azonban tartalmaz egy furcsa betétet. Szemcsés képen egy fiatal fiú (a gyerek Szindbád?) tekint be egy ravatalon fekvő kislány szoknyája alá. A bejátszás utalás Krúdy egyik novellájára, amelyekben hasonló történt. Itt, Florentinával összefüggésben azonban új jelentést nyer. Ez az elmúlás tényének megerősítése, az elmúlás szépségének és titkának meglesése. Mintha Szindbádnak is örömet okozna Florentina halálfélelme. A két gyerek régi, szemcsés képen látható, de a jelenet végén a ravatalon fekvő kislány arca már tiszta, éles képre kerül. Vagyis: a kis

halott lány megérkezik a jelenbe. Ezzel az idősváltással gyakran él a film.

12. Télen, egy kisváros főterén (9 kép) * (38:27–40:15)

Szindbád az egyik nőnek, aki még most is rajong érte, elmagyarázza a szerelemről vallott filozófiáját és gyakorlatát. Szerinte a nők azért voltak jók hozzá, mert nem szerették őt. Ő is következetes volt: „Mert nem hazudtam nekik. Összeszorítottam a fogamat, és azt a szót, hogy szeretem, nőnek még soha nem mondtam.” A nő ennek ellenére jónak tartja Szindbádot.

13. A Kék Hordóban, és a virágáros lány halála (Muszte Anna), (38 kép) * (40:15–43:27)

A szép virágároslány boldogtalansága és halála sem Szindbádtól függ. Igaz, Szindbád udvarol és ajánlatot is tesz neki, méghozzá nagyon agresszív gesztussal, kezét a lány nyakára helyezve: „Szép gyermekem, nem bánja meg, ha szeretni fog.” A lány később Szindbád szeme láttára leugrik egy ablakból, és szörnyethal.

14. Szindbád ismét Majmunkánál (21 kép) (43:27–47:34)

Szindbádot megrázza a szép virágáros lány halála, később emlékképek villannak fel a lányról, hóra esett virágairól, de mégis valamiért Setétke az, aki miatt nem tud majd aludni. Szindbád újból betérve Majmunkához, vele összekacsintva, annak kedves

áltatására mesél elképzelt kispolgári budai kirándulásukról. Majmunka tudja, hogy mindez áltatás és álboldogság, de nagyon tetszik neki.

15. Szindbád a fogadóban több nővel (36 kép) * (47:34–50:27)

Eddig a néven nevezett, fontosabb szerelemeket mutatta a film, ebben az epizódban viszont szekvenciaszerűen az összes többi kaland látható, amelyek együtt általában jelképezik a főszereplő élvezethajszolását. Szindbád megérkezik egy fogadó szobájába, kipakol, és emlékeiben felidéz több olyan lányt, akivel ott együtt volt. Ezek alkalmi együttlétek, de mindegyik egy szerelem ígérete, legalábbis a nőnek. Az egyik lánynak csak a félcupasz keble látható, amint a fűzőtől készül épp megszabadulni. Még ez a lány is arra kéri a szívtiprót, hogy vegye őt el feleségül. Szindbád nem válaszol, és neki sok is már ennyi szerelmi élmény. Belső hangon azt mondja, hogy el szeretné felejteni őket. Nincs könnyű dolga, mert élmények és emlékek jönnek elő. Hol egy medalion, hol egy gyűrött alsónemű az ágy mellett, hol egy hálóingés lány a párnák között.

16. Valentin (Horváth Sándor) és Marika (Czakó Anna) – bűnátvállalás és ördögűzés (18 kép) * (50:27–52:45)

A fogadós epizód vagy inkább szekvencia folytatódik majd közbeékelve látható Valentin és felesége, Marika konfliktusa. A szenvedély romboló ereje mutatkozik meg Szindbád és Marika példáján. Szindbád bűneit Valentin pénzért átvállalja, ő gyónja meg. Érdekes mozzanat, hiszen maga Szindbád is meggyónhatna, de ő inkább kerül az őszinte szembenézést. Mint elmondja, amit csak lehet, elkövetett, még embert is ölt. Valentin megrendülten átvállalja a bűnök bevallását. Az ő keresztjét viszont Szindbádnak kellene átvennie. Ki kellene üznie az ördögöt Marikából, aki sokáig jó házasságban élt Valentinnel, de miután egy új legény került a férj műhelyébe, azóta nem lehet bírni vele. Szindbád azonban mit tehetne, ha az utalás szerint ő volt az, aki Valentinnek, gyerekkori barátjának a kedvesét is elcsábította?

17. Szindbád halála a fogadó szobájában (12 kép) * (52:45–53:05)

Itt kapcsolódik össze a cselekmény a fogadóbeli képsorhoz. Szindbád szíve nem bírta a sok izgalmat, a sok nő emlékét. Itt válik először nyilvánvalóvá, hogy meghalhat, vagy már meg is halt. A szívéhez kap, majd látható, amint a fehér ló húzza a kocsit az erdőben,

akár az elején. Szindbád rosszul lesz, mocsár képe van bevágva az erdő széléről, majd látni, amint Szindbád a padlón fetreng. Végül a halott Szindbád arca kerül kiemelésre, de már szemcsés képen. A fehér ló is húzza a kocsit az erdőben, és ez is szemcsés képen látható. Ez a szemcsés vagy életlen kép előidejű viszonyt fejez ki. Erős stíluselem a fekete zsindeletetőről csepegő víz látványának visszatérése. Sokkal intenzívebben érzékelteti az elmúlást, mint bármilyen statikus látvány.

18. Téli képek és a túlvilági Fruzsina (50 kép) * (53:05–55:58)

Itt valami kettős túlvilági szekvencia látható. A havas, halott természeti képek, egy kereszt árnyéka, a patakon meghúzódó jégvárta elválaszt két világot. Nem igazán egyértelmű, de Szindbád is odaát van. A halott Fruzsínával beszél. Őt viszont elválasztja egy jégvirágos ablak. Csak kérdés, hogy kitől választja el? Fruzsina nyugtalan, mert Szindbád feltűnt, és megkérdezi, hogy miért nincs neki nyugta a másvilágon sem? Szindbád bevallja, hogy még egyszer látni akarta őt. Később azonban furcsán viselkedik Szindbád, mert egy templom kertjében szív alakot formáz a vizeletének sugarával a hóban. Fruzsina előtt egy hatalmas falióra ketyeg, mozog a pandusa. Látható egy napóra képe is, ami gyakran visszatérő motívum a filmben. Már az első képek közt megjelent. Van idő ezek szerint a túlvilágon. Nem feltétlenül jótékony. A film sem tudja kikerülni.

Van egy nehezen érthető vonulata is a filmnek. A jégvirágos ablak mögött, a túlvilágon található szőke lány (Pap Éva) is Fruzsina, és ugyancsak Fruzsina a fekete hajú lány (Nagy Anna) is, akivel Szindbád a film végén korcsolyázik. Szindbád elvileg a túlvilágon korcsolyázik Fruzsínával, csak ez a két különböző nő miatt kevésbé egyértelmű. A technikai forgatókönyv szerint Pap Éva játszott volna a korcsolyázós jeleneteket is. Nem volt tehát két Fruzsina, és érthetőbb lett volna a jégvirágos ablak és a befagyott tó jegének a kapcsolata. A visszaemlékezők szerint Pap Éva színházi elfoglaltságai miatt nem tudott elmenni a forgatásra, és a korcsolyázós jeleneteket ezért kellett felvenni egy másik színésznővel. Fruzsina epizódja egyébként hosszabb és bonyolultabb lett volna a rendező tervei szerint, de a rövidebb változatot is zavarossá tette Fruzsina megkettőzése.

19. A vörös ruhás Fanny meggyet eszik, majd Szindbáddal beszélget (6 kép) * (55:58–56:46)

Nem mindegyik nő depressziós és szuicid hajlamú a filmben. Fanny (Tanay Bella) meggyet eszik, ami

ráadásul a termékenység jelképe. A szép ügyvédnő ugyan kicsit szomorkodik, hogy egyedül van, és korábban azt hitte, belehal az izgalomba, de végtére is ő a legboldogabb nő Budán, és köszöni, legalább élt (Szindbád mellett). Szindbád belső hangon mondja neki: „Nem tudok élni.” Fruzsina csak ennyit válaszol: „Hagyjon békén, Szindbád, az ostobaságaival!”

20. Szindbád lánya, Mária (Bánsági Ildikó) és a medalion (23 kép) * (56:46–58:34)

Szindbád halála után pozitív tartalmú epizódok is beékelődnek a cselekménybe. Szindbád itt épp egy étteremben emlékezik: ugyanitt tiszt ruhában biliárdozott. Találkozik egy lánnyal, aki a medalionjában az apja fényképét őrzi. Ez a fénykép pedig a fiatalabb Szindbádot ábrázolja. Azért tartom pozitív kicsengésűnek ezt a jelenetet, mert a nyugtalan Szindbád életének mégiscsak van folytatása.

21. Paula (Medgyesi Mária), megjárzott öngyilkosság, egy meztelen nő hempereg a hóban (24 kép) * (58:34–1:01:56)

Ugyancsak nem a tragikum körébe sorolható Paula epizódja. A nő hűtlen lett, elment egy hajóskapitány-nal. Paula és Szindbád a beszélgetésüket követően egy vidám, kissé ittas társasággal tartanak hazafelé a hóban egy erdőszélen. A társaság egyik férfitagja eljuttatja az öngyilkosságát: „Ha nem parancsolhatok, nem kell nekem az élet!” A férfi elterül, Paula siratni kezdi. Van ebben a játékban valami humoros, felszabadító, még akkor is, ha közben bevágott képeken egy meztelen nő forog a fagyos hóban.

22. Lakoma és Pasziánsz (Szilágyi Maya) halála (87 kép) * (1:01:56–1:12:00)

Szintén önálló epizód lehetne ez a rész. Érdekeség, hogy ez nem is Szindbád-novella, hanem az *Isten veletek, ti boldog Vendelinek!* Krúdy-novella adaptációja. Mégis beleillik az egész kompozíciójába. Vendelin (Szénási Ernő) pincér egy étteremben, ahol Szindbád végigeszi az étlapot. Beszélgetésük közben kiderül, hogy Szindbád csábította el a feleségét, akit elvett, de a nő mégis a jeges folyóvízbe ölte magát. A lakoma képei önmagukban is a túlzást, a véres húsok és csontok révén a halált idézik meg. A féktelen szerelem szenvedélye és a mértéktelen zabálás ugyanúgy a halál előszobája – sugallják a motivikusan összefüggő képek is. Itt láthatók azok a zsír- és vércseppek is, amelyeket a film nyitó képsorai előlegeznek meg. Minden már megtörtént. A film eseményei csak kinagyítása, kibontásai a kezdeti pillanatnak.

23. Szindbád ismét Majmunkánál (9 kép) * (1:12:00–1:13:45)

Szindbád többedik alkalommal a gondoskodó anyatípusú szeretőjénél időzik. Cigaretta szív. Szindbád szerelmet vall Majmunkának, mert „ő az egyetlen”, de elismeri, hogy ismét a szép aranyívesnével (Fannyval) szeretne találkozni, és ebben számít az ő segítségére. Szindbád lábat mos, és megtörölközik. Otthon érzi magát. Közben bevillan egy régi színes festmény egy házaspárról. A lehetséges harmónia.

24. Szindbád a bordélyházban (26 kép) * (1:13:45–1:16:25)

A bordélyházi epizód a film egyik csúcspontja. Itt hangzik el Szindbád monológja, amelyet már idéztem a fentiekben. Szindbád maga is a pénzen megvásárolható örömök barlangjában van, de furcsán tekint a vén kuncsaftok boldogságára, akik a lányokat ölelgetik a szalonban. A film élőképei is másodlagosak, műviék. A szalonban magukat kellettő lányok és a pénz révén összejött párok a falon látható képekkel állítatnak párhuzamba. Mindkettő festett világ.

25. Szindbád egy kolostorban régi halotti anyakönyvi kivonatokkal (15 kép) * (1:16:25–1:18:16)

Egy nő belép a templomkertbe, majd egy templomba. Szindbád, úgy tűnik, egy kolostorban tartózkodik. Egy régi könyvet olvas 1718-ból, amelyben elhalálozott személyek adatai szerepelnek. Szindbád: „Ugyan miféle baj lehetne az igazi szerelemből?” Egy idős úr válaszol: „A baj az lehet, hogy az angyal könnyen itt hagyhat bennünket, ha meghallja, hogy megint bűnös házastársi viszonyról beszélgetnek a városban.” Szindbád bevallja, az a baj, hogy ő csak annyit ért az élethez, mint egy gyerek. Nem tudja a titkát annak, hogyan kell viselkedni, hogy mit kell mondani, hogy kell boldogulni. Arról medítál, hogy neki tulajdonképpen egy kertben kellene ülnie vagy egy kórházban, és tervezni, csak tervezni, csak tervezni. Mert amint cselekedetekre kerül a sor, rögtön elhibázza a dolgot. Az idős úr azt tanácsolja Szindbádnak, hogy térjen vissza az életbe. Szindbád tehát vagy egy kolostorban van, vagy a túlvilágon! Az utóbbi is lehetséges, hiszen meghalt a 17. epizódban.

26. Szindbád a búcsúban (67 kép) * (1:18:16–1:23:36)

Szindbád különös módon tér vissza az életbe. Részt vesz egy búcsújáráson, ahol idős asszonyok imádkoznak érte, és ők érik el, hogy megszabaduljon a Setétke sorsa miatt érzett rossz lelkiismeretétől. Ez is önálló

nagy egység a filmen belül. Szindbád belső hangon beszél az anyjával is, akit, bár nem látni, és bárhol lehet, már a másvilágon is, válaszol: „rosszul sikerült ételek, hamis borok, még hamisabb asszonycsókok mérgezik a véredet”. Szindbád azt szeretné tudni, mikor hal meg, mire az anyja csak annyit válaszol, hogy „sokan vannak még előtted”. Szindbáért imádkoznak az öregasszonyok, és ő el is alszik köztük a templom tövében. Nagyon fontos sarokpontja a filmnek a hagyomány és a keresztény ima, bűnbánat ilyen kiemelése a sok bolyongás után megtört Szindbáddal kapcsolatban. A templom freskói és domborművei csak erősítik a spirituális események átélhetőségét.

27. Szindbád és Fruzsina (Nagy Anna) korcsolyázása (43 kép) * (1:23:36–1:26:41)

Fruzsina és Szindbád egy befagyott tó havas jegén korcsolyáznak. Ez akkor is túlvilági jelenet, ha két Fruzsina van, és most csak az egyik a férfi táncpartnerre Johann Strauss keringőjére. Szindbád merengő arca, parázs, meztelen nő forog a hóban (mint a vidám társaságnál: 58:34–1:01:56). Szemcsés képen, a templom oldalajtáján belép egy kékpálástos nő. Szindbád visszatérő merengő arca látszik, miközben Fruzsina távolodik a korcsolyájával, és eltűnik a ködben. Közben többször bevillan az izzó parázs, ellentételezéseként a jeges, téli, halott tájnak.

28. Szindbád halála az orgonánál (61 kép) * (1:26:41–1:31:00)

Egy templomban orgonához ül egy nő (Malצר Annamária), és játszani kezd Frescobaldi *Ricercaré*jából. Szindbád nyomja az orgonához a fűjtatót. Egyszer csak, ahogyan a levegő is kifogy az orgonából, a lélek is távozik Szindbádból. Pontos, érzékletes, költői hasonlat az elmúlásról. Közben a kamera a templom belsejében található képeket és domborműveket pásztázza, rájuk közelítve, közben Szindbádra és az orgonán játszó nőre is: feszületrészlet: lábak szöggel, feszületek: Jézus és a két lator, domborművek, oltár részletek, feszü-

let részlet: Krisztus-arc, Madonna gyerekével, hárfás, ráközelítve is, orgonáló nő, madonnaarc, kis Jézus-arc, kórus, vadállatok, Szindbád, orgonáló nő, Szindbád, arcok a domborművekről, orgonáló nő arca még közelebről, glóriás arca festményről, test, másik arc, kezek, újabb arc, országalma, Szindbád arca. Szindbád a szívéhez kap és elesik, az orgonáló nő arca még közelebről látszik, miközben Szindbád már fekszik az orgona mellett. Egy festmény közelije következik félig sötét, félig megvilágított arccal, majd Szindbád tenyere látható latin feliratok előtt, és végül egy festett arc domborművön, a száj fölött sötétben hagyva.

Itt hal meg Szindbád másodszor, vagy ha a film elejét is beleszámítjuk, akkor harmadszor. Az ő élettelen arca ezúttal szemcsés képen látszik, és párhuzamba kerül a templomi dombormű-arcokkal, egy másik halott arccal. Estefelé pedig egy ház előtt áll a kis lovas kocsis a halott Szindbáddal, és az udvaron egy nő indul el a ház irányába. Ismét a halott Szindbád arca látszik szemcsés, régiesített képen. Egy piros lovas hintó állóképe következik két fekete kocsissal egy még szemcsésebb képen. Ez a fogat az élet utazása, az élet hintója. Nyomban utána ez a hintó már kevésbé szemcsés képen tágabb képalkotásban, mozgóképen tűnik fel pár másodpercre.

A film utolsó kockái egy tenyeret mutatnak szuperközeliben. A vásznat/képernyőt teljesen kitölti a tenyér közepe. Középen a sorsvonal fut végig. Maga a tenyér mozog, a ráncok szinte pulzálnak. Kié is ez a tenyér? A kontextus alapján Szindbádé. Az ő tenyere látszott pár másodperccel korábban, amikor meghalt az orgona mellett. A kinagyított tenyér itt a korábban mutatott feszületek részleteire emlékeztet. Miért is mozognak a tenyér ráncai az utolsó kockákon? A meghalás pillanatait rögzíti a mozgás és sorsvonal kiemelésével? Ezzel a kérdéssel vágom el e kérdező-elemző írás fonalát, mert ezt a filmhez és az irodalmi alapanyagához híven csak abbahagyni szabad, lezárni nem.